

עומקה של תשובה

מאת הרב יואל כהן

א. בחיי אלול שנת ה'נח"ת ירדה לעולם נשמתו הקדושה של מורנו הבעש"ט שהאיר את העולם באור תורת החסידות. כעבור ארבעים ושבע שנים, באותו היום ממש, בחיי אלול ה'תק"ה, נולד רבנו הזקן, בעל התניא והשולחן-ערוך, ממשיך דרכו של הבעש"ט ומפיץ תורתו בממדים רחבים ביותר.

אדמו"ר מוהריי"צ ני"ע התבטא פעם בהקשר זה¹, שחיי אלול מכניס חיות בחודש אלול. לפני גילוי החסידות חודש אלול היה קשור לתנועת-הנפש של עצבות ומרה-שחורה; ותורת החסידות, שהתגלתה על-ידי הבעש"ט ואדמו"ר הזקן, הכניסה חיות בעבודת ה' של חודש אלול. אפשר לומר שנקודה זו בולטת במיוחד בתוכנו של המאמר "אני לדודי" שבלקוטי-תורה², עליו נתעכב במאמרנו זה.

בהשקפה ראשונה נדמה, שמאמר על חודש אלול צריך לעסוק במהות הפגמים הנעשים על-ידי העברות, ואופן תיקונם על-ידי התשובה. אבל הצצה אל תוך המאמר "אני לדודי" מגלה לנו גישה שונה לחלוטין. בכל הפרק הראשון, מתוך שלושה, אדמו"ר הזקן אינו מזכיר כלל את נושא תיקון הפגמים. המאמר פותח בכך שאלול הוא זמן העבודה של "אני לדודי", אתערותא-דלתתא, ובראש-השנה ויום-הכיפורים הוא זמן של "דודי לי", אתערותא-דלעילא.

אחר-כך ממשיך אדמו"ר הזקן וכותב, שאלול הוא זמן התגלות י"ג מידות הרחמים. ועל כך הוא שואל: **"למה הם (ימי חודש אלול) ימות החול ואינם יו"ט כמו שבתות ויום טוב שבהם התגלות אלוקות?"**. עניינו של יום-טוב הוא – שאז מאיר גילוי אלוקות שלא כדרך הרגיל. אם-כן מדוע ימי אלול, בהם מאירה הארת י"ג מידות הרחמים, דרגה אלוקית גבוהה שמאירה רק ביום-הכיפורים, "אחת בשנה", אינם ימים טובים?

בכדי לבאר זאת, מביא אדמו"ר הזקן משל ממלך בשר-ודם. יש את המלך כפי שהוא בהיכל מלכותו, ויש את המלך כפי שהוא מופיע בשדה, ש"אז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם".

מהו התירוץ הטמון במשל זה? הרבי, שהרבה לבאר במאמריו ושיחותיו את משמעותו של המשל, מסביר³, שייחודו של יום-טוב הוא בכך, שבו מאירה הארה אלוקית מיוחדת, שונה משאר ימים. וזו הסיבה שאסורים אנו בעשיית מלאכה בשבת ויום-טוב: היות וביום זה מאירה קדושה נעלית, לכן על היהודי להתקדש ולהפשיט עצמו מכל ענייני החולין, ולהתאים את עצמו לגילוי הנעלה.

1. ראה לקוטי-דיבורים ח"א (בלה"ק) עמ' 48.

2. פרשת ראה דף לב, א.

3. ראה לקוטי-שיחות ח"ד עמ' 1342 ואילך. נדפס לעיל עמ' כח.

לכן, ככל שהקדושה נעלית יותר – ההפשטה הנדרשת מהאדם נעלית יותר. ביום-טוב אסורות כל המלאכות מלבד מלאכת אוכל-נפש; בשבת, בה מאירה קדושה נעלית יותר, אף מלאכת אוכל-נפש נאסרה עלינו; יותר מכך ביום-הכיפורים, שבו מאירה קדושה נעלית עוד יותר – מצווים אנו לענות עצמנו בחמשה העינויים, ולפרוש לגמרי מכל ענייני גשמיות העולם.

וזהו תוכן המשל: כאשר המלך הוא בהיכל מלכותו לא כולם יכולים להיכנס אליו אלא רק יחידי סגולה והמובחרים שבעם; מה-שאינ-כן כאשר המלך הוא בשדה כל אחד יכול לגשת אליו ולהקביל את פניו.

ובנמשל: כאשר המלך הוא בהיכלו, האדם צריך להיות בדרגה רוחנית נעלית בכדי להיות קרוב אל המלך, הקב"ה. בשבת ויום-טוב, בכדי לזכות ו'להתראות' עם המלך, על היהודי להפשיט את עצמו מענייני החולין שלו, להפסיק לעסוק בעשיית מלאכה, ללמוד יותר ולהתפלל יותר; וכאן בא לידי ביטוי החידוש המיוחד של חודש אלול. בימים אלה המלך יוצא לשדה והגילוי נמשך לכל יהודי בכל מצב בו הוא נמצא. בחודש זה אומרים לכל יהודי: למרות היותך עסוק בענייני חולין, בכל זאת אתה יכול לגשת אל המלך. כל יהודי, באיזה מצב שיהיה, יכול לקבל את פני המלך. רק דבר אחד נדרש – לצאת ולקבל את פניו, לקבל עול מלכות שמים.

במילים אחרות: העובדה שימי חודש אלול אינם ימים-טובים אינה בגלל החיסרון של ימים אלו, אלא מפני מעלתם – בימים אלו המלך, הקב"ה, מגיע אל כל יהודי, באיזה מעמד ומצב שהוא נמצא, ונותן לו כוחות לעבוד את עבודתו.

[מעניינת במיוחד הערתו של הרבי⁴ על דיוק לשון רבנו הזקן במשל ש"המלך מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם". בפשטות, כוונת הדברים היא, שאת אותם אנשים היוצאים לקבל את פני המלך, המלך מקבל בשמחה ובסבר פנים יפות. אבל הרבי מבאר שמכך שנקט אדמו"ר הזקן את הלשון "מקבל את כולם כו' ומראה פנים שוחקות לכולם" ולא "אותם", יש ללמוד עניין נוסף.

יש לעיתים שהיהודי רוצה לצאת אל המלך לקבל את פניו ומכאן ולהבא לנהוג בהתאם לרצון המלך, אבל למרות הרצון לעשות זאת – הוא לא מצליח ליישם את הדברים הלכה למעשה. הוא רוצה מאוד להשתנות, להתנקות מהדברים הבלתי רצויים ולהיות ממקבלי פני המלך, אבל בפועל – הוא לא מצליח. יצרו אונס אותו והרצון לא בא לידי קיום בפועל.

וגם יהודים אלו המלך מקבל בסבר פנים יפות. זו ההדגשה בכך ש"המלך מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם" – בהוספת המילה "כולם" מדגיש רבנו הזקן שאת כל היהודים, גם אלה שלא ניגשו בפועל אל המלך אלא רק רוצים לגשת ולקבל את פניו – גם אותם הוא מקבל בשמחה. רצון פנימי זה יקר וחביב בעיני המלך, והוא מקבל אותם בסבר פנים יפות ומראה להם את הפנים השוחקות שלו.

ההתבוננות בדבר זה עצמו, עד כמה יקרה כל תנועה של יהודי בעיני המלך הקב"ה, היא עצמה מעוררת, "כמים הפנים לפנים", אהבה חזקה למלך, וזה עצמו נותן את הכוח להתגבר על היצר ולקיים את רצון המלך בפועל.]

4. מאמר ד"ה אני לדודי תשכ"ו (נדפס לעיל עמ' נח. וראה שם דיוק הלשון "פנים יפות" ו"שוחקות").

הארֶת פנים בפנים

ב. בחלקו השני של הפרק הראשון, ממשיך אדמו"ר הזקן ומבאר מהו עניינם של י"ג מידות הרחמים שמתגלות בחודש אלול. וז"ל: **"הנה כתיב יאר ה' פניו אליך, שהוא ענין הארת י"ג מידות שיהיה פנים בפנים. דהיינו שיאיר גילוי פנימיות רצונו ית' למקור נשמות ישראל"**.

ביאור הדברים :

הקשר בין שני אנשים יכול להיות בשני אופנים – התקשרות חיצונית, והתקשרות פנימית. יש לפעמים שראובן יודע ומכיר במעלת שמעון, וכן לאידך, שמעון מכיר ומעריך את מעלת ראובן וזהו הבסיס לאהבתם אחד לשני. מדובר בשני אנשים שבמהותם הם שונים ונבדלים, אלא שיש ביניהם תכונות משותפות וכיו"ב, הגורמות לאהבה זה-לזה. אבל יש סוג של קשר נפשי בין אנשים. אב ובן, לדוגמה, קשורים זה-לזה בנפשם, בעצם מהותם.

וההבדל הוא מהותי: כאשר האהבה היא מצד המעלות, הקשר הוא למעלותיו של שמעון בלבד, לא לעצם מהותו; וגם מצד ראובן האוהב – האהבה היא רק מצד חיצוניותו, מפני הבנת והכרת השכל במעלותיו של שמעון. זו דרגת אהבה חיצונית – מחיצוניות האוהב לחיצוניות הנאהב. לעומת זאת באהבת האב לבנו, האהבה היא פנימית – מפנימיות נפש האוהב לפנימיות נפשו של האהוב. ואהבה זו נקראת "פנים בפנים".

ועל-דרך זה בהתקשרות בין הקב"ה לישראל ישנם מעין שני סוגי התקשרות אלו. ובאופן כללי זהו ההבדל בין ההמשכה שמצד עשר הספירות להמשכה שמצד התגלות י"ג מידות הרחמים.

ובלשון רבנו הזקן: **"הארה זו (פנים בפנים), היא נמשכת מבחינת א-ל שהוא ראשית כל הי"ג מידות ומקורן וכללותן. וכמ"ש א-ל הוי' ויאר לנו, שהוא בחינת אור אין-סוף ב"ה עצמו ממש"**.

אור ושפע

ג. להבנת הדברים טוב יותר, כדאי להקדים ולבאר את כללות ההבדל בין המושגים 'אור' ו'שפע'⁵. 'שפע' מבטא את צורת ההשפעה הדורשת שינוי והתאמה לכלי המקבל. ובדוגמת רב המלמד את תלמידו, שבכדי שהרב יוכל להשפיע לתלמיד, עליו להתאים את עצמו לכלי שכלו. ייתכן שהאדם יהיה גאון גדול, אבל אם לא תהיה לו היכולת לצמצם את עצמו ולהתאים את שכלו לרמת התלמיד – הוא לא יוכל ללמד. 'משפיע', בשם התואר, הוא אדם שביכולתו להתאים עצמו לכלי המקבל, ולהעביר לו את ההשפעה באופן שתתקבל בכלי שכלו.

לעומת זאת המושג 'אור' מבטא את התגלות המקור, המאור, בלי שום התחשבות עם כלי המקבל. אור השמש מאיר ומתפשט בכל מקום בלי שום שינוי או התאמה כלשהי למקום אליו מגיעה הארה. זו משמעות הביטוי השגור בספרי חסידות "אור מעין המאור" – כל

5. ראה בעניין זה בספר שיעורים בתורת חב"ד עמ' קמא.

6. דברים ד, כד.

עניינו של האור הוא ביטוי והשתקפות של המאור, ואין בו שום שינוי מכפי היותו במקורו. האור אינו משתנה ואינו מתאים עצמו למקום בו הוא מאיר; אדרבה, הוא מאיר ומגלה את המאור כפי שהוא, בכל מקום בשווה. (וכמו שמפרש במאמר את הפסוק **"כי הוי' אלוהיך אש אוכלה הוא"** – **"פירוש, כמו למשל זיו ואור האש היוצא מן האש עצמו שבכללותו אין בו שום התחלקות בינו לזיו הנמשך ממנו"**).

משמעות הדברים בנמשל היא, שישנם שני סוגים של המשכת אלוהות לעולם: 'אור' ו'שפע', ובאופן כללי אלה הן שתי הבחינות השונות – עשר הספירות, ו"ג מידות הרחמים.

עניינם של עשר הספירות הוא, כפי שכתוב בפתח-אליהו, "אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרין להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין" – עניין הספירות הוא שעל-ידם תהיה הנהגת העולמות. בדרגה זו האור האלוהי מצומצם עד שביכולתו להוות ולהחיות את העולמות המוגבלים. זוהי הבחינה הנקראת 'שפע' – התאמת ההארה האלוהית הבלתי-מוגבלת לכלי הקיבול של הנבראים; מה-שאין-כן י"ג מידות הרחמים, שתחילתם היא בשם א-ל, עניינם הוא המשכה אלוהית שבבחינת 'אור' – "א-ל הוי' ויאר לנו". י"ג המידות מבטאות את התגלות האור האלוהי כפי שהוא מצד עצמו, למעלה מצמצום והגבלה.

ברא כרעא דאבוה

ד. לשני סוגי הארות אלה יש ביטוי בעבודתו של היהודי. יש קשר של היהודי עם הקב"ה שמבוסס על התבוננות וידיעה. יש לו ידיעה כלשהי בעילוי של עשר הספירות שעל-ידם נברא העולם, ובזה הוא מתקשר. הוא מתבונן בגדולת ה' כפי שהיא בשייכות לענייני הבריאה – גדולת חסדו וגודל גבורתו וכו', ועל-ידי כך נולדת בלבו האהבה לה' והיראה ממנו.

אבל התקשרות זו נקראת התקשרות חיצונית. הוא מתקשר רק עם ה'חיצוניות' של האלוהות כביכול, עם בחינת ה'שפע' בלבד. הוא מתבונן בדרגות שיש להן קשר לנבראים, ואילו עם האלוהות שלמעלה לגמרי מהעולמות, עם עצמיות האלוהות, אין לו שום קשר. וכשם שבנאהב ההתקשרות היא רק לחיצוניותו, כך גם מצד האוהב – ההתקשרות היא רק מצד החלק החיצוני של האדם, כוח השכל והמידות שבו, לא מצד עצמיות נפשו.

אמנם אצל יהודי ישנה התקשרות עמוקה מזו. אצל כל יהודי קיימת הארה אלוהית נעלית יותר מבחינת עשר הספירות. וכמבואר במאמר שהתואר "ישראל" פירושו יו"ד שר א-ל. **"פירוש, שבחינת א-ל הוא שר ומושל בקרבו, דהיינו שיש בכל נפש מישראל ניצוץ אלוהות ממש המחיה נפשו האלוהית ומושך בטבעו למעלה לאור באור החיים למסור נפשו אליו ית' והוא למעלה מן החכמה ודעת שבנפשו . . וזהו בנים אתם להוי' אלוהיכם"**.

כלומר, לכל יהודי יש ניצוץ אלוהי שנקרא א-ל. ניצוץ זה הוא הארה מהאלוהות כפי שהיא למעלה מהצמצומים. "א-ל הוי' ויאר לנו", בחינת האור האלוהי, האין-סוף כפי שהוא מצד עצמו, מאיר בנפשו של כל יהודי, ובאופן של "שר" – זוהי הבחינה השולטת בנפשו⁷.

7. והיו"ד שבאה בתחילה, היא להורות שעניין זה הוא תמידי. וכידוע שיו"ד הבאה בתחילת התיבה מורה על התמדת הדבר וכמו "ככה יעשה איוב" (איוב א, ה. וראה פירוש רש"י שם).

העבודה הנדרשת מצד עניין זה היא לא עבודה שעל-פי שכל והתבוננות, אלא התקשרות ואהבה עצמית לה, כבן הקשור בעצם נשמתו לאביו. ובלשון המאמר: **"כי ברא כרעא דאבוה הוא, שנכלל ברצונו של אביו בלי שום טעם ודעת כמו בחינת רגל שבטל לגבי ראש ואין לו רצון שלו כלל"**. והתקשרות זו נקראת "פנים בפנים".

מובא בספר הפרדס⁸, ששאלו את רב האי גאון מהו עניין י"ג מידות הרחמים, והוא ענה "עשר ידענו, שלושה עשר לא ידענו". בפשטות נדמה, שכוונת הדברים היא שרב האי גאון לא ידע לענות על שאלה זו. אמנם באחת ההתוועדויות הרבי ביאר, שבמילים אלו שענה רבנו האי גאון טמון עומק נפלא שהוא בעצם התשובה לשאלה⁹: "עשר – עשר ספירות – ידענו", בעניין זה צריכה להיות העבודה שבבחינת ידיעה והשגה. בדרגה זו היהודי יכול להתבונן ולהעמיק, כיוון שזו דרגה ששייכת לנבראים; מה-שאיין-כן "שלושה עשר לא ידענו" – בבחינה זו לא שייכת הידיעה וההבנה. אדרבה, ההתקשרות של היהודי בדרגה זו היא דווקא על-ידי התבטלותו. וכפי שהובא לעיל מהמאמר שבחינה זו היא בדוגמת "ברא כרעא דאבוה" – כמו הרגל שבטלה לגבי הראש למעלה מטעם ודעת.

אלא שלפעמים האדם שוכח מהתקשרות עמוקה זו, ויש צורך בהתבוננות בכדי לגלותה מחדש. אבל התבוננות זו היא מסוג שונה. ההתבוננות אינה בגדולת ה' בכדי ליצור ולהוליד אהבה אליו, אלא זו התבוננות בעניין זה עצמו – שיש בו ניצוץ מעצמיות האלוקות שהוא הוא מהותו האמיתית, ועל-ידי זה הניצוץ בא לידי גילוי. זו לא התבוננות שעליה מבוססת ההתקשרות לה, אלא היא אמצעי בלבד לגילוי ההתקשרות העצמית שקיימת מכבר.

זו תמצית הפרק הראשון של המאמר – לכל יהודי יש בחינת "א-ל הוי' ויאר לנו" שמאירה תמיד בקרבו והיא השר המושל בקרבו. ולמרות שהארה זו, מבחינת י"ג מידות הרחמים, מאירה תמיד בנפשו של כל יהודי, מכל מקום בחודש אלול זהו זמן מיוחד להתגלות בחינה זו. וכפי שכותב במאמר שאלול הוא זמן התגלות י"ג מידות הרחמים. באלול המלך נמצא בשדה, וקל יותר לכל יהודי לגלות את הניצוץ שבתוכו ולגשת למלך.

בחודש אלול, כאשר המלך בשדה, בכדי לגשת אליו אין צורך לצאת ולהתנתק מענייני החולין בהם האדם עוסק ולהתרומם לדרגות גבוהות; דורשים דבר אחד בלבד: לצאת ולהקביל את פני המלך. לחשוב על כך שהמלך בא ומתקרב אלינו, ולעורר את הרצון לגשת אליו ולקבל את פניו.

לגשת אל המלך

ה. בפרק השני של המאמר מתחיל רבנו הזקן לעסוק בעניין תיקון הפגמים. הסעיף פותח בזה שיש שלוש בחינות: 'עיר', 'שדה' ו'מדבר'. כאשר המלך הוא בעיר, בהיכל מלכותו, הוא מופיע עם כל הדר מלכותו ורק יחידי סגולה רואים אותו; בשדה – המלך מתגלה לכולם. זו ההזדמנות שגם אנשים פשוטים שעוסקים בעבודת השדה יכולים לקבל את פניו. אבל גם השדה, למרות שאין זה מקום יוקרתי ונעלה כמו היכל מלכותו של המלך, מכל מקום זהו

8. שער א' פ"ז ושער הצחצחות פ"א.

9. דאם-לא-כן, מה טעם לכתוב תשובה זו?

מקום רצוי ומועיל. על-ידי עבודת השדה בחרישה וזריעה השדה מצמיחה פירות; מה-שאיין-כן מדבר הוא "ארץ לא זרועה" – מקום שאינו מביא תועלת ישירה לאדם.

ועל-דרך זה בנמשל: שבת ויום-טוב זהו הזמן שהמלך, הקב"ה, נמצא בעיר, בהיכל מלכותו. לכן, בכדי להתקרב אל המלך, היהודי צריך להפשיט עצמו מענייני החולין ולעסוק בתורה ועבודת התפילה. צריך להתרומם ולצאת מהמציאות הרגילה של ימי החול ולאחוז בדרגת הקדושה של שבת ויו"ט. החידוש של חודש אלול הוא שאז המלך יוצא לשדה – למקום ולדרגה בה נמצא האדם, ואין צורך להתפשט מלבושי החולין. אבל גם ענייני החולין שהאדם עוסק בהם, על-אף היותם נחותים ותחתונים, מכל מקום כיוון שעשייתם היא בהתאם לרצון התורה הם אינם מהווים סתירה לקבלת פני המלך.

מה-שאיין-כן מדבר הוא "ארץ לא זרועה". וכפי שהתבטא פעם הרבי¹⁰, שכוונת הדברים היא לא רק לומר שהמדבר אינו מקום זריעה המועילה, אלא אדרבה, העניינים שהם בבחינת "לא", דברים שליליים – הם אלה שזרועים שם. השדה היא מקום נמוך, אבל אין בה שום דבר שסותר לרצון המלך; לעומת זאת המדבר מסמל את הדברים שהם היפך הרצון האלוקי. המדבר הוא מקום אשר לא ישב אדם, אדם העליון, שם¹¹.

וזהו הדיוק בכך שבאלול המלך יוצא לשדה – לשדה ולא למדבר: אמנם באלול אין צורך בהפשטה מעניינים גשמיים והאדם אינו צריך להגיע לדרגות נעלות בעבודת ה' בכדי לקבל את פני המלך. הוא יכול להמשיך לעסוק בענייני החולין ויחד עם זאת לקבל את פניו. אבל דבר אחד כן נדרש – לגשת אל המלך! צריך לוודא שהמקום יהיה שדה ולא מדבר. היהודי צריך לעזוב את הנהגותיו השליליות ולהתנהג כרצון המלך.

ודאי שגם יהודי שחטא ונמצא במדבר הקב"ה נותן לו כוח לחזור בתשובה, אבל הנתנית-כוח היא **לצאת ולעזוב** את המדבר. ההתגלות של המלך היא בשדה, במקום שאינו סותר לרצון הקב"ה בתורתו; במדבר, במקום בו יש התנהגות, בהווה, שאינה על-פי רצון המלך, המלך אינו מתגלה.

[באחד המאמרים¹² מעיר הרבי, שבמאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה¹³, כותב רבנו הזקן שבאלול הקב"ה הוא "כמו מלך הנוסע בדרך במדבר" (בשונה מלשונו במאמר "אני לדודי" שבלקוטי-תורה, בו עסקינן, בו כותב שהמלך מתגלה בשדה דווקא). הרבי מבהיר את העניין ומסביר, שבמדבר עצמו, בדברים שהם היפך רצון ה', ודאי שהמלך אינו מתגלה; ומה-שכותב רבנו הזקן שהמלך נוסע במדבר, כוונת הדברים היא – שהנתנית-כוח של חודש אלול היא **לישראל** הנמצאים במדבר. גם ליהודים אלה, שחטאו והעבירו את הדרך, נותן הקב"ה את הכוח לצאת ולעזוב את המדבר ולקבל את פני המלך בשדה¹⁴].

10. ראה תורת מנחם חכ"ו עמ' 228.

11. ראה ירמיה ב, ו.

12. מאמר ד"ה אני לדודי שם.

13. עמ' תתכה.

14. כלומר, במעלת חודש אלול שני פרטים: א) בחודש זה ישנה נתינת-כוח לעשיית תשובה לכל יהודי, גם לחוטא ולרשע. ב) בחודש זה הדרישה מהאדם אינה שיפשיט את עצמו מכל ענייני החולין,

לחפש את האוצר

ו. בהמשך הסעיף מבאר רבנו הזקן את סדר התשובה ליהודי ש"העביר את הדרך", ומפרט כמה שלבים בזה. לכל-לראש מדגיש שוב אדמו"ר הזקן מהו יהודי ומהי השאיפה של התשובה. **"כתיב ובקשתם משם את הוי' אלוהיכם . . (דהיינו ש)בחינת הארת פנימיות רצונו יתברך יש בכל אחד ואחד מישראל, אלא שהוא בבחינת הסתר והעלם מאוד בטבעו, וצריך לגלות אוצר של יראת שמים"**.

היסוד הראשון שצריך לדעת הוא, שלכל יהודי, באיזה מצב שיהיה, יש ניצוץ אלוהי, בחינת שם "א-ל", עמוק בתוך לבו. אבל מפני שניצוץ זה גנוז עמוק בתוך הלב, לכן צריכה להיות ההשתדלות לגלות אוצר יקר זה. ולעיתים, בנוסף לכך שהניצוץ מצד עצמו חבוי עמוק בלב, יש גם 'קליפות' שמסתירות על ניצוץ אלוהי זה, וכלשון רבנו: **"ויש מי שהוא בבחינת אבידה אצלו ובחינת גלות – הניצוץ מוסתר במעשיו, דיבוריו ומחשבותיו הלא-טובים של האדם – ועל זה נאמר ובקשתם, שתבקש ותחפש"**.

אם-כן גם אצל יהודי הנמצא בשפל המדרגה, הניצוץ האלוהי קיים בשלמות. אלא שצריך לבקש ולחפש אותו. דבר שאינו קיים, החיפוש אחריו לא יעזור. זהו היסוד הראשון שהיהודי צריך לדעת.

ומהי הדרך לחפש? ממשיך אדמו"ר הזקן וכותב: **"הנה הכתוב אומר ובקשתם משם, משם דייקא, כי כשם שאי-אפשר לחפש אחר אבידה ולמצאה זולת במקום שנאבדה, כך לא ישיג אור פני ה' ושתהיה אהבתו אליו ויראתו על פניו, כי אם אחר החיפוש תחלה במקום שנאבדה לו . . שיפוש במעשיו ודיבוריו ומחשבותיו שעברו וחלפו מיום היותו אשר לא טובים, ועל-ידי זה יתמרמר לבו בקרבו וישוב אל ה' וירחמהו, דהיינו שיעורר רחמים רבים על ניצוץ אלוהי שבתוכו בבחינת גלות"**.

היהודי צריך להתבונן מה הוא גרם על-ידי חטאיו. היות ויש לו ניצוץ אלוהי בתוך נפשו, אם-כן על-ידי מעשיו הרעים הוא הוריד את הניצוץ לגלות, למקום ה'קליפות' והס"א ר"ל. וכפי שמאריך אדמו"ר הזקן בתניא¹⁵ בעניין זה, שזהו "כמשל האוחז בראשו של מלך ומורידו למטה וטומן פניו בתוך בית הכסא מלא צואה, שאין לך עלבון גדול מזה אפילו עושה כן לפי שעה, שהקליפות וס"א נקראים קיא צואה כנודע". והתעוררות הרחמים על הניצוץ – היא זו שתעורר אותו ותביאו לידי התגלות.

וכאן בולטת הגישה החסידית לעבודת התשובה של חודש אלול: לכל לראש, היהודי, גם החוטא, צריך לדעת ולהבין את גודל מעלת הניצוץ האלוהי שיש לכל יהודי, ולדעת בוודאות

אלא גם כפי שהוא עסוק בענייניו – יכול הוא לגשת אל המלך, שיצא מהיכל מלכותו אל השדה לראותו. וזהו ההבדל בין שני המאמרים: במאמר על פרשיות התורה מדגיש אדמו"ר הזקן את גודל ההיקף של הניתנת-כוח שאלול לעשיית תשובה. לכן הוא כותב שה"מלך נוסע בדרך המדבר" ונותן כוח גם ליהודי שחטא ונמצא ב"ארץ לא זרועה", במדבר, לעשות תשובה; אמנם בלקוטי-תורה מדגיש רבנו הזקן מהי הדרישה שהמלך דורש מהיהודי בחודש אלול. לכן הוא כותב שהמלך יוצא אל השדה דווקא. בכך מודגש, שלמרות שאין צורך להגיע להיכל המלך ולהתפשט מלבושי החולין כמו בשבת ויו"ט, מכל מקום צריכה להיות היציאה מהמדבר אל השדה. האדם נדרש לעזוב את ענייני המדבר הבלתי-רצויים, להקביל את פני המלך בשדה ולהתנהג בהתאם לרצונו.

15. בסוף פרק כד.

שגם בו קיים ניצוץ כזה. אמנם ייתכן שהניצוץ שבו נמצא בתכלית ההעלם, אבל הוא קיים בו בשלמות.

אחר-כך צריך להתחיל לחפש ולגלות את הניצוץ. וגם שלב זה נעשה לא על-ידי הדגשת השלילה, אלא מתוך הדגשת העילוי האין-סופי שיש בכל יהודי. גילוי הניצוץ מחדש נעשה על-ידי ההכרה במעלתו, וממילא – גודל הרחמנות על ירידתו לגלות.

בהמשך מבאר אדמו"ר הזקן שלב נוסף בחיפוש אחר האבידה: **"אך האדם אשר יפשפש במעשיו ולא יתעורר בו מידת רחמנות ולא יתמרמר לבו בקרבו, עם היות שמעמיק במחשבתו איך נפל ניצוץ אלוקות בגלות בתוך נפשו. זאת ישים אל לבו ונשא עליו המשל הזה – כי היות טבע האדם כשכואב לו אפילו ציפורן רגלו מחמת שנגף באבן מרגיש הכאב במוחו ומצטער, אך היינו כשאבר הנגוף עודנו מחובר בו טרם נחתך, אבל כשחותכין האבר, אין המוח מרגיש את הכאב מפני שהוא נכרת ונפרד משורשו.**

"כך אנחנו, בני-ישראל, מחוברים ודבקים בו ית', ולכן צריכים אנחנו להרגיש הכאב והפגם שפגמנו והורדנו בגלות ניצוץ אלוקותו ית' . . אך מה שאינו מרגיש בנפשו הכאב והפגם היינו, מפני שפגם כל כך עד שנפרד ונכרת משורשו לגמרי. ומזה אדרבה יעורר רחמים יותר גדולים".

כלומר, אם האדם אינו מרגיש רחמים על-ידי ההתבוננות בגודל ירידת הניצוץ האלוקי שבו, אזי דבר זה עצמו צריך להביאו לידי התעוררות רחמים – עובדה זו מראה שהוא ירד כל-כך למטה, עד שאינו מתעורר כלל ברגש של רחמים על נפשו האלוקית הנמצאת בגלות! והתעוררות הרחמים על גודל ירידת הניצוץ תעורר אותו מחדש ותביא אותו שוב לידי גילוי.

וממשיך אדמו"ר הזקן וכותב: **"ואם גם בזאת לא יתעורר בו מידת רחמנות הנ"ל, הנה זאת העצה היעוצה, דהנה כתיב הרועה בשושנים, ופירש בזוהר מה שושנה אתהפך מגוון סומק לגוון חור על-ידי אשא כו', כך הנה כתיב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. שהחטא (ש)נקרא אדום . . יתהפך לגוון חור שהוא בחינת כשלג ילבינו על-ידי בחינת אש . . (ו)אש שלמטה הוא ענין סיגופים ותעניות למעט חלבו ודמו שהם מסטרא דקליפת נוגה, ואז יאר ה' פניו, בחינת הארת פנים כנ"ל".**

אם כל העצות הנזכרות לעיל, להתבונן בגודל מעלת הניצוץ שבקרבו וגודל הרחמנות שעליו בירידתו לגלות בין ה'קליפות', לא יועילו, אזי מיעוט חלבו ודמו על-ידי סיגופים ותעניות יועילו בודאי ואזי – "יאר ה' פניו" ותתגלה הארת פנים בפנים.

ולכאורה ניתן לשאול: מכיוון שייתכן ושתי העצות הראשונות לא יועילו, אם-כן מדוע לכתחילה לא ייגש האדם לעצה השלישית שודאי תועיל?

אלא שכנראה עצה זו מועילה רק כאשר היא באה כהמשך לשתי העצות הקודמות. כאשר האדם ישתדל בשתי העצות הראשונות אזי העצה האחרונה ודאי תועיל.

במילים אחרות: סדר הופעת הדברים במאמר גם הוא מורה דרך בעבודת ה'. לכל לראש על היהודי ללמוד את הפרק הראשון של המאמר. עליו להבין תחילה את גודל מעלת נשמת היהודי ולהפנים את משמעות הקשר שיש לו עם הקב"ה. זו נקודת הפתיחה. רק אחרי זה

אפשר להתחיל בסדר התשובה עצמו. רק אז ניתן להתחיל לחפש את האוצר היקר שאבד. וכאשר הפרק השני נלמד אחרי הפרק הראשון – הפרק השני נראה אחרת. התשובה הבאה בעקבות ידיעת והכרת מעלת נשמת היהודי, המבוארת באריכות בפרק הראשון, היא תשובה שונה לגמרי.

יתירה מזו: גם התשובה והחיפוש עצמם צריכים להיעשות מתוך הדגשת העילוי של הניצוץ היהודי וגודל הרחמנות על ירידתו בגלות [ובזה עצמו יש שני שלבים כנ"ל: בתחילה על האדם להתבונן בגודל הירידה שנעשית לנשמתו על-ידי העברות. ואם התבוננות זו עדיין אינה מעוררת בלבו רגש רחמנות, אזי יתבונן האדם בגודל הירידה שדבר זה עצמו מבטא – הוא התרחק כל כך משורשו עד שאינו מרגיש כלל את הכאב של נשמתו].

רק אחר-כך, אם כל זה עדיין לא הועיל להביא את הניצוץ לידי גילוי ממשי, נותן אדמו"ר הזקן את העצה של סיגופים ותעניות.

וגם כאן, כאשר הסיגופים והתעניות נעשים לאחר ההשתדלות בקיום העצות הראשונות – התעניות הן תעניות אחרות והסיגופים הם סיגופים אחרים. הסיגופים אינם סתם סיגופים גופניים; הם באים כביטוי לרגש הנשמתי הפנימי. הם באים בהמשך להכרה והרגשה במעלת נשמתו האלוקית וגודל ירידתה בגלות, ועל זה הוא מתמרמר ומייסר את עצמו.

דווקא אז, כאשר הסיגופים והתעניות באים בהמשך להתבוננות במשמעותו הפנימית של החטא, כלפי מי הוא חטא ומה נגרם על-ידי כך, הם יהיו ה'מכה בפטיש' שיסיימו את תהליך הבאת הניצוץ לידי גילוי, ואזי, "יאר ה' פניו" בפועל ממש.

כלים לאחיזת האור

ז. בסעיף ג' מביא אדמו"ר הזקן את הכתוב¹⁶ "בשווקים וברחובות אבקשה את שאהבה נפשי וגו' עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתי ולא ארפנו עד שהבאתי אל בית אמי ואל חדר הורתי. פירוש, שאהבה נפשי, בקמץ, הוא לשון כבר, מה שאהבה כבר. היינו כי ישראל עלו במחשבה הקדומה, וזהו בחינת טהורה היא קודם אתה בראת".

ביאור הדברים:

בברכת אלוקי נשמה אנו אומרים "נשמה שנתת בי טהורה היא, אתה בראת". וצריך להבין: איזה משמעות יש למילים "טהורה היא" קודם "אתה בראת"? לפני שהנשמה נבראה, היא לכאורה לא הייתה קיימת וכיצד ניתן לומר עליה "טהורה היא"?

ההסבר בזה הוא¹⁷: אכן כך. נשמת היהודי קיימת עוד לפני שנבראה. הבריאה, ההתלבשות בגוף, זהו שלב נוסף בנשמה; אבל עצם מהותה של הנשמה הוא היותה חלק אלוקה שלמעלה מעלה מהבריאה. וכמו שכתוב במדרש¹⁸ "במי נמלך? בנשמותיהן של צדיקים"¹⁹, הקב"ה

16. שיר השירים ג, ב-ד.

17. ראה גם לקוטי-תורה שיר השירים דף טז, ד. תורת מנחם ח"י"ד עמ' 94 ואילך.

18. רות רבה פ"ב, ג (בשינוי לשון קצת).

19. "ועמד כולם צדיקים" ישעיה ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.

כביכול נמלך בנשמות ישראל, האם כדאי לברוא את העולם או לא. זאת מפני שנשמות ישראל קיימות עוד לפני הבריאה, ולכן אפשר להימלך עימהן אודות הבריאה.

הנשמה במהותה היא אלוקות שלמעלה מעולמות. אם-כן התואר "טהורה היא" זהו עניינה העצמי של הנשמה; ואילו ההמשך, "אתה בראת", הוא שלב שהתחדש בה בנוסף למהותה העצמית.

מציאותם של שאר כל הנבראים מתחילה רק לאחר בריאתם. לפני התהוותם – מציאותם לא הייתה קיימת. יתירה מזו: מבואר בתורת הקבלה והחסידות²⁰, שבריאת העולם התאפשרה רק לאחר שהקב"ה צמצם וסילק את אורו הבלתי-מוגבל. לפני הצמצום, ביחס לאלוקות כפי שהיא מצד עצמה, אין לנבראים שום יחס, ואין שום נתינת מקום להתהוותם.

זהו ההסבר מדוע עמוק בתוך לבו של כל יהודי קיימת אהבה בלתי-מוגבלת לקב"ה: כל שאר ברואי העולם אינם קשורים בהתקשרות פנימית עם האלוקות שלמעלה משייכות לבריאה, שהרי כל סיבת מציאותם היא סילוק וצמצום אור זה; רק נשמות ישראל, שעלו במחשבה עוד קודם הבריאה, קשורים עם עצמיותו של הקב"ה כפי שהוא למעלה לגמרי משייכות לבריאת העולם. זהו שורשה של אהבת ישראל לה' – "אהבה נפשי – מכבר", זו אהבה שמתחילה עוד קודם הבריאה.

ומסיים אדמו"ר הזקן את המאמר וכותב, שגם לאחר שהאדם ימצא את האור הגנוז בו, ייתכן שהאור ישוב ויסתתר²¹. בכדי שדבר זה לא יקרה, על האדם לעשות 'כלים' לאחיזת האור. ובלשון רבנו: "אף גם אם מצא את האבדה, הנה לא יתקיים בו אור ה' בלתי כלים, כי זה (העדר הכלים) גורם הסתלקות האור כנודע. ולכן העצה לעשות כלים לאור ה'. והם אותיות התורה, כי בית אמי זו תורה-שבכתב, וחדר הורתי זו תורה-שבעל-פה. . (ו)גם על-ידי מצוות הצדקה שהוא מידת החסד, שהוא חיצוניות וכלי לבחינת האור והאהבה בחינת פנימיותו. וכמ"ש כי באור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד, פירוש, כי לאור פני ה' שהוא בחינת האור, יש שני כלים, שהם תורה וחסד כנ"ל".

20. כמו שכתוב בעץ חיים (שער א ענף ב), שלפני הצמצום היה אור-אין-סוף ממלא מקום החלל ולא היה מקום לעמידת העולמות, והדברים מבוארים במאמרי חסידות רבים.

21. כפי שהובא לעיל מהמאמר, שאור זה הוא "בבחינת הסתר והעלם מאוד בטבעו" – זהו אור שגנוז וטמון עמוק בתוך הנפש, ובטבעו אינו נוטה להתגלות.